

Rewolucja rosyjska

Spuścizna

„Implementacje strategii” zmiany

pod redakcją Anny Jach

Rewolucja rosyjska

Spuścizna

„Implementacje strategii” zmiany

ROSJA

Wczoraj, dziś i jutro

Polityka – Kultura – Gospodarka – Religia

Pod redakcją Joachima Dieca, Anny Jach i Michała Kuryłowicza

Tom 21

Rewolucja rosyjska

Spuścizna

„Implementacje strategii” zmiany

pod redakcją Anny Jach

Kraków

Copyright by individual authors, 2017

Recenzent
prof. dr hab. Andrzej Czajowski

Redakcja
Joanna Hańczkiewicz

Projekt okładki
Dorota Furas

ISBN 978-83-7638-902-8

DOI: <https://doi.org/10.12797/9788376389028>

Publikacja dofinansowana przez Wydział Studiów Międzynarodowych
i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie

KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel./faks: 12 431 27 43, 12 421 13 87
e-mail: akademicka@akademicka.pl

Księgarnia internetowa:
www.akademicka.pl

Pamięci Profesora Andrzeja Chodubskiego poświęcam

Anna Jach

Kraków 2017

Spis treści

Rozdział 1

Anna Jach

Proces „implementacji strategii” rewolucji – koncepcje, metody, doświadczenia	9
--	---

Rozdział 2

Karolina Maćko

Proletariaccy jakobini – rewolucja francuska i przewrót październikowy w perspektywie porównawczej. Ideały Wielkiej Rewolucji 100 lat później	31
---	----

Rozdział 3

Sebastian Torlop

Geopolityczne znaczenie Syberii w perspektywie globalnego ocieplenia	45
---	----

Rozdział 4

Witalii Kariev

Autonomiczno-federacyjne koncepcje Wołodymyra Wynnyczenki w kontekście polityki jego rządu wobec Rządu Tymczasowego	59
---	----

Rozdział 5

Dymitr Romanowski

Historia, polityka a zbawienie	71
--------------------------------------	----

Rozdział 6

Aleksandr Sungurow

Rosyjskie i radzieckie tradycje udziału przedstawicieli środowiska akademickiego w polityce: Władimir Wiernadski, Andriej Sacharow i inni	81
---	----

Rozdział 7

Kinga Osierda

- Współczesne *Беспризорные дети* – przedstawienie
 problemu samotności wśród rosyjskich dzieci 91

Rozdział 8

Katarzyna Duda

- Niewolnicy wolności (Swietłana Aleksijewicz, *Czasy
 secondhand. Koniec czerwonego człowieka*) 101

Rozdział 9

Elżbieta Żak

- Karnawał rewolucji (Olga Sławnikowa, 2017) 113

Rozdział 10

Michał Kuryłowicz

- Rewolucja oraz dzieje ZSRR w perspektywie rosyjskiej
 edukacji historycznej 125

Rozdział 11

Roman Sawienkow

- Rewolucja z 1917 roku w procesach politycznych
 współczesnej Rosji 137

Rozdział 12

Irina Orłowa

- Tworzenie mechanizmów samoregulacji i kształtowanie
 systemu demokracji we współczesnej Rosji 145

Rozdział 13

Anna Jach

- Pieriestrojka* – reformowanie spuścizny rewolucji 157

Rozdział 14

Rafał Lisiakiewicz

- Model gospodarczy Rosji Putina a spuścizna
 potransformacyjna. 189

Rozdział 15

Anna Jach

- „Implementacje strategii” zmiany. Próba bilansu 205

- Bibliografia 217

- Noty o autorach 231

IRINA ORŁOWA <https://orcid.org/0000-0002-9212-8735>

Rosyjska Akademia Gospodarki Narodowej i Administracji Publicznej
przy Prezydencie Federacji Rosyjskiej

Rozdział 12

Tworzenie mechanizmów samoregulacji i kształtowanie systemu demokracji we współczesnej Rosji

Koncepcja budowy systemu demokratycznego i mechanizmów samoregulacji w Rosji pojawiła się w dyskursie społecznym, w języku polityków i przywódców politycznych, a także w programach niektórych politycznych partii i ruchów pod koniec lat 80. XX wieku. Miało to związek z pojawieniem się licznych nieformalnych organizacji i ruchów społecznych, z których część identyfikowała się jako „inicjatywy obywatelskie” lub „ruchy obywatelskie”. Jak słusznie zauważyli wybitni teoretycy społeczeństwa obywatelskiego Jean Cohen i Andrew Arato: „Stoimy u progu kolejnej transformacji świadomości współczesnego społeczeństwa” (Коэн, Арато, 2003). Nowa praktyka społeczno-polityczna skłoniła przedstawicieli rosyjskiej społeczności akademickiej do przeanalizowania pojawienia się demokracji i mechanizmów udziału społeczeństwa w rządzeniu państwem w ramach koncepcji społeczeństwa obywatelskiego, szeroko dyskutowanych w naukach społecznych i humanistycznych.

Historycy wznowili i zauważalnie wzbogacili badania rosyjskich uczonych do 1917 roku na temat organizacji społecznych i rozwoju zasad samorządności w carskiej Rosji. Pojawienie się takich zasad wiąże się z reformami Katarzyny II w drugiej połowie XVIII wieku. „Manifest o wolności szlachty” z 1762 roku wydany przez imperatora Piotra III, a potwierdzony rok później i wprowadzony w życie przez Katarzynę II zwalniał szlachtę od służby publicznej i stwarzał jej warunki dla samorozwoju i samorealizacji na arenie publicznej w duchu epoki oświecenia.

Podstawą prawną zasad społecznej samoregulacji były dokumenty wydane przez Katarzynę II w 1785 roku: „Złota karta szlachty rosyjskiej” i przywilej dla miast. Gwarantowały one stanowi szlacheckiemu i mieszczanom prawa osobiste, a do pewnego stopnia także polityczne. Powstałe na mocy tych dokumentów zgromadzenia szlacheckie i dумы miejskie były organami stanowego samorządu, które zaczęły rozwijać mechanizmy samoregulacji.

W tym okresie na wzór francuskich i angielskich pojawiły się w Rosji salony towarzysko-literackie i kluby. W 1765 roku pod auspicjami cesarzowej utworzono Wolne Towarzystwo Ekonomiczne, mające na celu wspieranie rozwoju nauki, oświaty i gospodarki. Od początku XIX wieku proces samoorganizacji charakteryzował wykształcone warstwy społeczne i obejmował niemal wszystkie gałęzie nauki. Powstały różne organizacje – od Towarzystwa Miłośników Literatury Rosyjskiej, Rosyjskiego Towarzystwa Geograficznego po organizacje rolnicze i oświatowe.

Polityka carska wobec społecznych instytucji i inicjatyw w XIX i na początku XX wieku wielokrotnie się zmieniała – od patronatu i wspierania do ograniczeń, upaństwowienia i zakazów. Jednak ogólnie – w wyniku urbanizacji, industrializacji i szerzenia oświaty – w kraju wzrosła świadomość i aktywność społeczna. Uznaniu znaczenia sił społecznych przez władze i środowiska konserwatywne sprzyjała skuteczna pomoc, jaką społeczeństwo okazało rządowi w walce z głodem w latach 1891-1892.

Przebudzeniu sił społecznych towarzyszyło uznanie konieczności jurydycznego uregulowania w Rosji praw i wolności obywatelskich. Ruch, przeważnie liberalny, na rzecz praw i wolności jednostki jako koniecznego warunku reform w Rosji opierał się nie tylko na doświad-

zeniach zagranicznych. W Rosji po raz pierwszy konstytucyjne idee praw obywatelskich i politycznych zaproponowali Aleksander Kunicyn, Aleksandr Radiszczew i Michaił Speranski.

Nieco później, w latach 1819-1820, kancelaria Nikołaja Nowosilcowa w Warszawie przygotowała projekt rosyjskiej konstytucji, zawierający rozdział o wolnościach obywatelskich, prawach politycznych i gospodarczych. W tym samym czasie zostały opracowane projekty konstytucji dekabrystów Pawła Pestela i Nikity Murawjowa, zawierające rozdziały poświęcone prawom i wolnościom politycznym, w tym prawu do uczestnictwa w życiu państwa i społeczeństwa oraz wolności zrzeszania się i zgromadzeń.

Te prawa i wolności, które stanowią podstawę społeczeństwa obywatelskiego, były rozwijane na przełomie XIX i XX wieku przez wybitnych rosyjskich uczonych, liberalnych filozofów, prawników, socjologów – takich jak Boris Cziczerin i Boris Kistiakowski. Zaproponowali oni różne kategorie (typy) publicznych i osobistych praw i wolności.

Kwestia wolności towarzystw, organizacji i związków oraz prawa do ich zawiązywania i działalności na początku XX wieku z akademickiej przekształciła się w społeczno-polityczną. Nie tylko liberałowie, lecz także przedstawiciele innych nurtów ideologicznych w Rosji zaczęli coraz śміiej wysuwać żądania swobód obywatelskich i praw społeczeństwa do samoorganizacji w ramach omawianych reform konstytucyjnych i prawnych. Dnia 4 marca 1906 roku przyjęto „Tymczasowe zasady dotyczące stowarzyszeń i związków”. Pomimo pewnych ograniczeń zawartych w tych przepisach nastąpiła prawna instytucjonalizacja procedur powstawania oraz działalności towarzystw i związków. Skutki tej instytucjonalizacji pojawiły się bardzo szybko. Jeśli przez 60 lat XIX wieku założono około 100 legalnych towarzystw, to na początku XX wieku ich liczebność wyrażała się w tysiącach.

Jednak interakcje między organizacjami społecznymi a władzą carską nadal budziły kontrowersje, a instytucje społeczeństwa obywatelskiego pozostawały słabe. Tworzenie mechanizmów samoregulacji w Rosji utrudniały zarówno konserwatywno-zachowawcza pozycja wpływowych kręgów rządzących, jak i szereg obiektywnych przyczyn, począwszy od dominującej paternalistyczno-autorytarnej kultury politycznej i prawnej, skończywszy na małej liczebności wykształconej war-

stwy i powstającej klasy średniej. Współpraca społeczeństwa i władzy na początku I wojny światowej w miarę rosnącej niezdolności władzy do zapobieżenia klęskom militarnym, zniszczeniu i głodowi przeszła we wzajemną obcość, a następnie w konfrontację (Тыманова, 2008).

W krótkim okresie działalności Rządu Tymczasowego, od lutego do października 1917 roku, zostały podjęte ważne kroki legislacyjne w celu stworzenia demokratycznej podstawy prawnej dla tworzenia i funkcjonowania instytucji społeczeństwa obywatelskiego oraz mechanizmów samoregulacji. W ten sposób dekretem z dnia 12 kwietnia 1917 roku „O zgromadzeniach i stowarzyszeniach” zniesiono wszelkie ograniczenia dotyczące ich kształtowania. Dla zapewnienia praw i środków oraz dla ich ochrony ustanowiono rejestrację towarzystw i związków przez sądy.

Jednak rewolucja bolszewicka przerwała ten proces. Kilka dni po przejęciu władzy rząd bolszewików 9 listopada 1917 roku przyjął dekret „O prasie”, który stanowił podstawę prawną do zamykania redakcji niewygodnych dla nowej władzy i nie został zniesiony pomimo zawartej w samym tekście dekretu deklaracji. W styczniu 1918 roku rozwiązano Zgromadzenie Ustawodawcze wybrane zgodnie z najbardziej demokratyczną procedurą wyborczą w historii Rosji.

Konstytucja Rosyjskiej Federacyjnej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej (RFSRR) z 1918 roku ukonstytuowała wolność związków, ale w osobliwej, klasowo-dyskryminującej formie. Zgodnie z art. 16 tej konstytucji „RFSRR zapewnia robotnikom i najbiedniejszym chłopom wszelką pomoc, materialną i inną, dla ich zjednoczenia i organizacji”. Już w 1922 roku – w roku przejścia do jednopartyjnego systemu – pojawił się szereg aktów prawnych, które ustanowiły rygorystyczną procedurę dopuszczającą tworzenie stowarzyszeń społecznych, dając w efekcie nieograniczoną kontrolę nad ich działalnością Ludowemu Komisariatowi Spraw Wewnętrznych (NKWD).

Wraz z powstaniem ZSRR i przyjęciem konstytucji ZSRR w 1924 i 1936 roku prawne możliwości tworzenia organizacji społecznych formalnie zostały rozszerzone. Jednak dopiero od lat 60. XX wieku zaczął następować nieznaczny wzrost ich liczby. W 1965 roku narodził się ruch obrony praw człowieka w Związku Radzieckim, a zaistniałą sytuację kanadyjski politolog Gordon Skilling nazwał później „ograniczonym pluralizmem politycznym” (Skilling, 1989).

W tym systemie politycznym KPZR odgrywała dominującą rolę w sprawowaniu władzy, której odpowiednie komitety z pomocą służb specjalnych starały się, zresztą nie bez powodzenia, aż do drugiej połowy lat 80. niemal całkowicie kontrolować organizacje społeczne.

Wraz z ogłoszeniem w 1987 roku przez Michaiła Gorbaczowa „demokratyzacji i jawności” szybko tworzyły się setki, a później tysiące nieoficjalnych, nieformalnych, społecznych i społeczno-politycznych grup, organizacji i ruchów, które dystansowały się od oficjalnych organizacji społecznych. Częściowym ustępstwem na rzecz oczekiwań i żądań samoorganizującego się społeczeństwa było uchwalenie w 1990 roku ustawy ZSRR o stowarzyszeniach społecznych, która po raz pierwszy w historii radzieckiej Rosji bezpośrednio stanowiła, że „udział lub brak udziału obywatela w działalności stowarzyszenia społecznego nie może być podstawą do ograniczenia jego prawa i wolności” (art. 4).

Samoorganizacja społeczna przyczyniła się do powstania masowego ruchu protestu oraz dezintegracji systemu radzieckiego i samego państwa. Jednak w latach 90. XX wieku w Rosji rosły polaryzacja społeczna i majątkowa oraz deformacja stratyfikacji społecznej, rozpad więzi społecznych, wzrost ubóstwa, korupcja i przestępczość. Procesy powstawania państwa prawa i demokratyzacji społeczeństwa nie dobiegły końca, zaowocowały różnymi wariantami demokracji „niepełnej”, „fasadowej”, „plebiscytowej”. Przeważająca większość społeczeństwa zaadaptowała się do istniejącej władzy i ustanowionego przez nią porządku.

Na początku XXI wieku polityczne zaangażowanie Rosjan ograniczało się głównie do udziału w wyborach. Jednak wybory ze względu na szereg czynników (począwszy od niemal nieograniczonego dostępu wąskich grup do administracyjnych, finansowych, informacyjnych i innych resursów, a na braku prawdziwego systemu wielopartyjnego skończywszy) były dalekie od międzynarodowych standardów sprawiedliwości, uczciwości i równości szans ich uczestników, więc instytucją demokracji można je było nazwać warunkowo. Słabość partii politycznych i innych stowarzyszeń społecznych, do których nie należy przytłaczająca większość mieszkańców kraju, w połączeniu z innymi czynnikami doprowadziła do atomizacji społeczeństwa, alienacji od władzy politycznej.

W miarę umacniania się „pionu władzy” i ustanawiania „dyktatury prawa” władze obrały kurs na dialog ze społeczeństwem obywatelskim,

tworzenie mechanizmów interakcji z instytucjami demokracji i środowiskami związanymi z obroną praw człowieka, poczynając od rozszerzenia współpracy z nimi i ich finansowania (w okresie 2006-2016 tylko z Funduszu Prezydenta Federacji Rosyjskiej były przyznane dotacje w wysokości 22,6 mld rubli), kończąc na ustanowieniu bezpośredniej lub pośredniej kontroli nad nimi.

Stabilizacja polityczna w drugiej dekadzie XX wieku, rozwój gospodarczy i wyraźny wzrost poziomu życia ludności doprowadziły do ożywienia samoorganizacji społecznej. Zaczęły się odradzać niezależne związki zawodowe i niezależny ruch robotniczy, którym stopniowo udało się ponownie zachęcić pracowników do strajków. Pojawiają się struktury społeczeństwa obywatelskiego, wchodzące w bezpośrednie relacje między sobą. Dały się zauważyć powolny, ale stały wzrost i aktywność niezależnych organizacji non-profit (pozarządowych) i komercyjnych organizacji oraz ich różnych związków i stowarzyszeń. Taka samoorganizacja obywateli ma na celu zachowanie i rozwijanie interesów społecznych. Interesy społeczne to uświadamiane przez społeczeństwo potrzeby zapewnienia bezpieczeństwa i dobrobytu, stabilności i zrównoważonego rozwoju oraz realizacji konstytucyjnych praw i wolności obywateli.

W takich warunkach państwo powinno doskonalić normatywno-prawne ramy współpracy ze społeczeństwem obywatelskim. W lipcu 2014 roku przyjęto w Rosji ustawę o podstawach kontroli społecznej w Federacji Rosyjskiej. Ta ustawa nie ma odpowiedników w światowej praktyce i jest dzieckiem rosyjskiej kultury politycznej. Skuteczna kontrola społeczna powinna poprawić jakość uchwalanych ustaw i innych aktów normatywno-prawnych, a także zwiększyć odpowiedzialność przyjmujących je osób, co ostatecznie będzie miało pozytywny wpływ na proces zapewnienia jednolitej przestrzeni prawnej Federacji Rosyjskiej, a także na dalszą demokratyzację państwa. Zgodnie z ustawą kontrola społeczna to działalność systemowa podejmowana w interesie społeczeństwa przez podmioty niepaństwowe (instytucje społeczeństwa obywatelskiego i poszczególnych obywateli), mająca na celu zidentyfikowanie i usunięcie naruszeń norm prawnych przez organy państwowe i samorządowe oraz urzędników. W ustawie zostały określone podmioty kontroli społecznej oraz jej określone formy i mechanizmy, które umożliwiają zaangażowanie w społeczną ekspertyzę szerokich kręgów społeczeństwa.

Tak więc w Izbie Społecznej Federacji Rosyjskiej i izbach społecznych podmiotów federacji wprowadzono tzw. odczyty zerowe (*нулевые чтения*), które były efektem poszukiwań optymalnej formy angażowania obywateli i ich stowarzyszeń w proces stanowienia prawa. Procedura odczytów zerowych projektów ustaw jest oficjalną platformą dla przedstawicieli stowarzyszeń społecznych i zawodowych, umożliwiającą im wyrażanie opinii w kwestiach regulowanych proponowaną ustawą, i należy ją postrzegać jako ważną instytucję demokratyczną. Zerowe odczyty poprzedzają rozpatrzenie projektu ustawy przez Dumę Państwową w pierwszym czytaniu, a w konsekwencji zalecenia opracowane po wynikach odczytu zerowego pozwalają skorelować pozycje na etapie przygotowania projektu do rozpatrzenia.

Stosunkowo nową formą kontroli społecznej są rady społeczne powołane przy federalnych organach władzy wykonawczej. Aktualne kompetencje rad nadal mieszczą się w sferze regulowanej przez prawo o procedurze informowania o działalności organów władzy państwowej. Jednocześnie według socjologów w Rosji „więcej niż połowa ankietowanych przedstawicieli organizacji pozarządowych uważa, że w prace rad społecznych zaangażowane są «kupione» organizacje pozarządowe lub organizacje pozarządowe wybrane na niejasnych zasadach”. Według danych socjologicznego monitoringu „Jak żyjesz, Rosjo”, corocznie przeprowadzanego przez Instytut Nauk Społecznych i Politycznych Rosyjskiej Akademii Nauk, poziom zaufania do organizacji społecznych wśród Rosjan wciąż pozostaje na niskim poziomie – 25% (w ciągu ostatnich 10 lat wzrósł o 5%) (Левашов, Афанасьев, Новожелина, Шушпанова, 2017).

Utworzone przy instytucjach administracji publicznej rady społeczne i inne społeczne organy konsultacyjne i kontrolujące, a także izby społeczne muszą zrobić wiele, aby podnieść poziom zaufania wśród Rosjan.

Ostatnio zaczęto szeroko stosować metody profesjonalnej ekspertyzy społecznej poprzez organizację platform negocjacyjnych z przedstawicielami pozarządowych organizacji społecznych. Mechanizmy zinstytucjonalizowanej demokracji są dość szeroko reprezentowane na poziomie federalnym i na poziomie podmiotów federacji. Są to: izby społeczne, pełnomocnicy ds. obrony praw człowieka, ds. obrony praw dzieci, ds. obrony praw przedsiębiorców, parlamenty młodzieżowe itp. Warto jednak zauważyć, że najbardziej rozwinięte są te formy, które są

związane z władzą, są przez nią formowane i włączane w struktury władzy. W drugiej dekadzie XXI wieku pojawiły się znaczące fora – Forum Społeczne Rosji (Социальный форум России), Forum Innowacji Społecznych Regionów (Форум социальных инноваций регионов) i inne. Pojawiła się też sieć federalnych forów młodzieżowych, m.in.: „Terytorium znaczeń” (Территория смыслов) i „Tauryda” (Таврида). Wielkie zainteresowanie społeczeństwa obywatelskiego wzbudzają fora „Wspólnota” (Сообщество), które organizuje Izba Społeczna Federacji Rosyjskiej. Sama Izba Społeczna Federacji Rosyjskiej stała się uznaną instytucją społeczeństwa obywatelskiego, jedną z kluczowych platform dialogu między działaczami a przedstawicielami rządu i biznesu. Według danych Rosyjskiego Centrum Badania Opinii Publicznej (WCIOM) w ostatnich latach poziom akceptacji działalności Izby Społecznej Federacji Rosyjskiej znacznie wzrósł: we wrześniu 2017 roku jej działalność akceptowało ogółem 55% Rosjan (w 2010 – 24%, w 2014 – 38%) (ВЦИОМ, 2017a).

Najważniejszym mechanizmem samoregulacji tradycyjnie są środki masowej informacji. W sferze informacyjnej w ostatnich latach nastąpiły dramatyczne zmiany: serwisy informacyjne rozpowszechniły się na platformach internetowych, które technologicznie nie wymagają nawet stworzenia strony internetowej. Regulacja działania takich platform za pomocą tradycyjnych modeli jest niemożliwa, ponieważ nie są one zarejestrowane jako środki masowej informacji. Na tym tle media regionalne nadal tracą audytorium, daje się zauważyć pewien kryzys zaufania w stosunku do zawodu dziennikarza. Kluczowym zadaniem jest tworzenie, w tym za pośrednictwem Internetu i innych środków elektronicznych, informacyjno-technologicznych warunków i kanałów komunikacji dla dialogu obywateli z władzami i administracją publiczną oraz reprezentującymi je organizacjami społecznymi.

W podmiotach Federacji Rosyjskiej platformami dialogu między społeczeństwem a państwem zostały regionalne izby społeczne. Uczestniczą one w ekspertyzie projektów ustaw, w kontroli społecznej i tworzeniu rad społecznych. W niektórych regionach izby społeczne korzystają z przyznanego im prawa inicjatywy ustawodawczej.

W celu pobudzenia debaty społecznej, zmniejszenia dystansu między aktywistami i władzami wiele rosyjskich regionów realizuje projekt federalny „#ЧТОЕТАК”. Najważniejszym jego elementem jest utwo-

zenie otwartego klubu dyskusyjnego przy regionalnej izbie społecznej. Format ten pozwala pracować zarówno ze zorganizowanymi grupami obywateli, zjednoczonymi przez wspólne idee, zainteresowania, hobby, jak i z każdym aktywistą obywatelskim, który chce uczestniczyć w realizacji swoich pomysłów i projektów dla poprawy jakości życia. Przyczyną problemów z działalnością regionalnych izb społecznych i innych tego typu organizacji jest fakt, że władze nie mają żadnych bezpośrednich zobowiązań wobec takich instytucji pośredniczących. Decyzje rad społecznych, izb, komisji mają wyłącznie charakter doradczy, nie istnieją mechanizmy skutecznego reagowania władz na wnioski organizacji społecznych i grup inicjatyw (Орлова, Соколова, 2017).

Niedawno Rosja dokonała przełomu w dziedzinie politycznych praw i wolności człowieka na drodze przekształcenia człowieka z podmiotu partyjno-państwowego, skarżącego się i składającego petycję, w aktywnego obywatela z własną pozycją i poglądami na temat rozwoju społecznego. Rosyjscy obywatele mają dziś inny wygląd – to nie ci sami obywatele co 20 lat temu. Dziś mają inne możliwości, technologie, poziom profesjonalizmu.

Jest wiele powodów, dla których Rosjanie mogą brać udział w zbiorowych działaniach społecznie użytecznych. Według WCIOM znaczna część respondentów (41%) spotkała się z przypadkami naruszenia swoich praw lub interesów. Nieco ponad połowa respondentów (55%) próbowała chronić swoje prawa i interesy, a reszta zdecydowała się nie podejmować żadnych działań.

Zrealizować pomysł lub projekt za pomocą akcji zbiorowej próbowało bardzo niewiele osób – 10%. Do dziś wiara w skuteczność różnych form społecznego zaangażowania wśród Rosjan jest dość niska. Niewielki jest procent respondentów (od 3 do 9%) w pełni przekonanych, że dowolna forma aktywności społeczno-politycznej może być skuteczna w rozwiązywaniu problemów (Общественное мнение, 2017).

Wielu badaczy i działaczy społecznych zauważa pewną rozbieżność między deklaracjami prawnymi a codzienną praktyką. Konstytucyjne prawo obywateli do udziału w sprawach państwa, oprócz brania udziału w wyborach, sprowadza się do ograniczonego informacyjno-konsultacyjnego udziału (Ильичева, Комаровский, 2015, s. 143-152). Prawo obywateli do przeprowadzania mitingów, demonstracji, marszów i pi-

kiet często nie może być w pełni zrealizowane przez różne siły opozycyjne. Samo prawo do opozycji w praktyce jest ograniczone. Aby być sprawiedliwym, trzeba zadać pytanie: na ile jest to prawo potrzebne?

Najważniejszym wskaźnikiem zdolności obywateli do samoorganizacji jest ich aktywność społeczna. Liczne badania socjologiczne pokazują, że aktywność społeczna wśród Rosjan nie jest duża. Na przykład na pytanie: „Czy uczestniczył Pan/Pani w publicznych akcjach protestu (pikiety, mitingi, marsze, demonstracje) w ciągu ostatnich 12 miesięcy?” – „Tak” odpowiedziało 2% respondentów, „Nie” – 95%. Na pytanie: „Czy występował Pan/Pani zebraniach, mitingach” – potwierdziło 1%. „Czy brał Pan/Pani udział w działaniach jakiegokolwiek partii?” – 35%. „Do jakiego stopnia czuje się Pan/Pani odpowiedzialny za to, co dzieje się w kraju?": „W pełnym zakresie” – 2%, „W ogóle nie czuję” – 64% (Социально-политические риски, 2016). Na podstawie otrzymanych wyników można wyciągnąć wniosek, że aktywność społeczna obywateli w Rosji jest niewielka. Wykazują oni aktywność wtedy, gdy istnieje możliwość wpłynięcia na coś. Obecnie łatwiej jest osiągnąć rozwiązanie określonego problemu na poziomie federalnym, przebić się bezpośrednio do szefa regionu lub prezydenta, niż uczestniczyć w posiedzeniach władz lokalnych.

Instytucje samorządowe mają charakter hybrydalny: z jednej strony jest to poziom władzy publicznej, z drugiej – instytucja społeczeństwa obywatelskiego. Widząc spadek zainteresowania pracami samorządów, państwo zwróciło się do społeczności lokalnych – obecnie jest w Rosji realizowany na szeroką skalę program tworzenia środowiska miejskiego na podstawie rozmów z obywatelami, gdzie i w jakiej formie powinna być zorganizowana określona przestrzeń społeczna. Samorząd terytorialny realizuje konkretne projekty pomocy niektórym osobom, poprawia stan podwórek i ulic, pomaga ludziom przetrwać klęski, np. powódź. Obecnie 65% Rosjan popiera ideę wyboru merów miast i władz lokalnych poprzez głosowanie powszechne. Większość respondentów w tej czy innej mierze ma pozytywny stosunek do idei przeprowadzenia referendum regionalnego wraz z wyborami prezydenckimi, do przyjęcia ustaw regionalnych zabezpieczających wyborność władz lokalnych w głosowaniu powszechnym i jest gotowa wspierać takie ustawy.

Rosyjskie i międzynarodowe doświadczenie rozwoju municypalnego pokazuje, że im więcej obywateli jest zaangażowanych w proces de-

czyjny na poziomie lokalnym, im bardziej są oni zadowoleni z jakości dialogu w społeczności lokalnej, tym bardziej produktywna i konstruktywna jest interakcja obywateli z władzami na poziomie regionalnym i federalnym.

Międzynarodowa praktyka pokazuje, że w rozwoju systemu demokratycznego musi uczestniczyć całe społeczeństwo poprzez różne rozgałęzione instytucje społeczeństwa obywatelskiego: ogólnokrajowe i lokalne, zawodowe i biznesowe, konsumenckie i broniące praw człowieka, młodzieżowe i weteranów, religijne i świeckie. Jednak do tego konieczne jest, aby każdy typowy obywatel nie tylko formalnie należał do tych struktur, czasami przypominając sobie o ich istnieniu, jak to często bywa, lecz także codziennie i aktywnie uczestniczył w ich pracy. Same te różnorodne struktury powinny ściśle współpracować ze sobą, tworząc gęstą sieć.

Podsumowując, należy podkreślić, że dla Rosji zawsze była charakterystyczna centralizacja kierownictwa politycznego i zarządzania administracyjnego. Tendencja ta jest właściwa każdemu systemowi politycznemu (w tym demokratycznemu), który rozwija się na terytorium kraju tak ogromnego, etnicznie, geograficznie i kulturowo zróżnicowanego jak Rosja. Potrzeba zachowania integralności rosyjskiego państwa i społeczeństwa sprawia, że władze państwowe mają ogromne uprawnienia zarówno w zarządzaniu, jak i monitorowaniu procesów społecznych (Orłowa, Stępień-Kuczyńska, 2013). Taki partykularyzm znajduje odzwierciedlenie w politycznych i kulturowych orientacjach Rosjan. Głównym zadaniem jest wypracowanie u Rosjan postawy kontretatystycznej, niemającej na celu zniszczenie państwa jako instytucji politycznej (antyetatyzm), a ograniczenie jego ekspansywności, uwolnienie ludzi od paternalistycznych nadziei i ułatwianie rozwoju ich umiejętności samoregulacji i samoorganizacji.

The Development of Mechanisms of Self-Regulation and the Emergence of Democracy in Present-Day Russia

In this article, the author examines the problem of the emergence of democracy and self-regulation mechanisms in modern Russian society. The author believes that in a democratic society the power of the state is limited, restrained and controlled by the

citizens who act within the framework of a civil society that defends private, individual and group interests. Socio-political changes that occur in Russia urgently require the active involvement of citizens in the processes of management, decision-making and control over their implementation.

The author emphasizes that democracy is exercised through constitutionally determined democratic institutions, through numerous forms of interaction of various communities, public associations of citizens with state authorities and local self-government bodies. In this context, the author outlines the following problems: the lack of direct government obligations to such institutions of democracy, the lack of mechanisms for effective response of authorities to the requests of public organizations and initiative groups, and weak social activity of the population in the provinces. The author sees the solution to the problems in limiting the state paternalism and developing skills for self-regulation and self-organization among the citizens.

Формирование механизмов саморегуляции и становление системы народовластия в современной России

В данной статье автор рассматривает проблему становления в современном российском обществе институтов народовластия и механизмов саморегуляции. Автор полагает, что в демократическом обществе власть государства ограничивают, сдерживают и контролируют граждане, которые действуют в рамках гражданского общества, защищающего частные интересы, индивидуальные и групповые. Социально-политические изменения, которые происходят в России, настоятельно требуют активного вовлечения граждан в процессы управления, принятия решений и контроля за их исполнением.

Автор подчеркивает, что народовластие осуществляется через конституционно определенные демократические институты, через многочисленные формы взаимодействия самых разных сообществ, общественных объединений граждан с органами государственной власти и органами местного самоуправления. На этом пути автор выделяет следующие проблемы: отсутствие у органов власти прямых обязательств перед такими институтами народовластия, отсутствие механизмов действенного реагирования органов власти на запросы общественных организаций и инициативных групп, слабую социальную активность населения на местах. Решение проблем автор видит в ограничении патернализма со стороны государства и развитие навыков к саморегулированию и самоорганизации у граждан.

Rewolucja rosyjska

Spuścizna

„Implementacje strategii” zmiany

Poddając ocenie transponowanie zdobyczy rewolucji do zmieniających się realiów zarówno sfery wewnętrznej, jak i zewnętrznej państwa rosyjskiego, przyznać należy, że wykazują się one niezwykle elastycznością i trwałością. Zjawisko to związane jest z pragmatycznym podejściem do definiowania obszarów implementacji strategii zmiany od samego początku państwowości rosyjskiej jako Rosji Radzieckiej. One bowiem, obok przebudowy ustrojowej i politycznej, pieriestrojki ideologicznej i transformacji gospodarczej, a także przeobrażeń struktury społecznej i przemodelowywania koncepcji polityki zagranicznej, stanowiły i nadal stanowią fundament konstytuujący dzisiejszą rzeczywistość polityczną Federacji Rosyjskiej i narodu rosyjskiego. Ze wszystkimi tego zjawiska konsekwencjami, zarówno tymi pozytywnymi, jak i negatywnymi. Budują one tożsamość kulturową, która wpływa na percepcję świata zewnętrznego, ale także pozwala odnaleźć się w rzeczywistości zachodzących przemian wewnętrznych.

www.akademicka.pl

